

intra

NR 2. 2022

OM FLERFUNKTIONSHINDER
OCH INLÄRNINGSSVÅRIGHETER
I KULTUR OCH SAMHÄLLE

Den dagliga verksamheten slår rekord!

Insatsen daglig verksamhet är till antalet den i särklass största LSS-insatsen. Antalet har ökat stadigt för varje år:

1980	4 000	2010	30 000
1990	13 000	2020	39 000
2000	20 000	2022	40 000

Näst efter personlig assistans (28,5 miljarder) och bostad med särskild service är det också den som kostar mest: 8,5 miljarder kr/år.

Ändå är denna insats sedd lite grann över axeln. Det är som att man inte riktigt vill kännas vid den. Kanske för att det finns en dubbelhet i inställningen till insatsen, en dubbelhet som fanns med redan från början när den dagliga verksamheten var detsamma som dagcenter. Då var dessa dagcenter å ena sidan en fantastisk verksamhet som hjälpte hemmasittare och institutionsboende att komma ut i samhället och få en bättre tillvaro. Å andra sidan var verksamheten ofta präglad av självdödande och meningslösa legoarbeten.

En annan dubbelhet i inställningen till daglig verksamhet handlar om behoven hos personer med lindrig intellektuell funktionsnedsättning – vilket är den grupp som ökat mest av de som får LSS-insatser. För dem är det oftast ett riktigt lönearbete som skapar självkänsla och framtidstro. Samtidigt har man för det mesta svårt att klara av alla de krav som arbetslivet ställer, vilket bidrar till känslor av otillräcklighet. Att då hänvisas till daglig verksamhet kan upplevas som ett nederlag, en känsla som förstärks av samhällets s k "arbetslinje".

Trots åtskilliga lofvärda skrifter och projekt som syftat till att fler personer som fått daglig verksamhet ska kunna ta steget till vanlig anställning eller lönebidragsanställning inom ordinarie arbetsmarknad så har det inte fungerat. Av de 33 800 som hade daglig verksamhet 2014 gick t ex endast 0,2 procent över till ett lönearbete som varade minst två år. Det är inte troligt att de siffrorna ändrats därefter.

Tidsbegränsade lönebidragsanställningar, Arbetsförmedlingens insatser och Samhall har tidigare ändå betytt att en del personer med lindrig intellektuell funktionsnedsättning inte behövt söka daglig verksamhet. Men Samhalls lönsamhetskrav och nedrustningen/privatiseringen av Arbetsförmedlingen har försämrat möjligheterna för dessa. Kvar finns då för många bara den dagliga verksamheten om man inte vill fastna hemma.

Den dagliga verksamhetens inriktning finns fastställd i regeringens kommentarer till insatsen i LSS:

1. Verksamheten bör generellt sett ha som mål att utveckla den enskildes möjligheter till förvärvsarbete.
2. Verksamheten skall erbjuda den enskilde stimulans, utveckling, meningsfullhet och gemenskap efter hans önskemål.

Det verkar som om de kommuner som bäst lyckats förena dessa båda inriktningar för sin dagliga verksamhet:

- A/ inte har privatiserat verksamheten,
- B/ har en medveten pröva-på-strategi.

Om man behåller de olika dagliga verksamheterna inom kommunen blir det lättare för den enskilde att pröva på verksamheter med olika innehåll. Det blir då en del av personalens kompetens att uppmuntra och stödja den enskilde att pröva något annat.

Det är också en viktig lärdom att de som lyckats få en lönebidragsanställning eller ett arbete med stöd i det vanliga arbetslivet ofta behöver en bas dit man kan återvända om man mår dåligt eller behöver hämta kraft.

Socialstyrelsen har fått i uppdrag att ta fram ett kunskapsstöd om daglig verksamhet. Det ser vi fram emot!

Grundad 1991 av
Karl Grunewald

NR 2/2022

Innehåll

Redaktion

Hans Hallerfors
Redaktör, layout, ansvarig utgivare
Tel 070-7428547
e-post: hans.hallerfors@telia.com

Roger Blomqvist
Ekonomi och prenumerationer
e-post: info@tidskriftenintra.se

Erik Tillander
Text, reportage
Tel 070-4085097

Prenumerantärenden

www.tidskriftenintra.se
Eller ta kontakt med
Intra.

Adress:
Intra co/Roger Blomqvist
Inteckningsvägen 106
Igh 1002
129 32 Hägersten

e-post: info@tidskriftenintra.se
Tel: 073-4199543

INTRA som tidskrift kommer att
upphöra 2023. Du som vill ha de två
återstående numren av Intra: Beta-
la 190 kr på PlusGiro: 636 55 62 - 5
eller bankgiro: 5308 - 1485.

Finland: Betala 20 Euro på
postgiro 800011-70844089.

Organisationsnummer:
814000-8890.

Tryck: Exakta tryckeri

ISSN 1102-4143

INTRA är befriad från moms.

INTRA ges ut av Stiftelsen Intra
vars ändamål är att verka för ökad
information om resultatet av
forskning, metodutveckling och
samhällets insatser beträffande
personer med utvecklingsstör-
ning och andra med närliggande
problematik.

Ledamöter: Roger Blomqvist, Hans
Hallerfors, Gunilla Lagergren,
Mårten Söder, Erling Södergren,
Iren Åhlund.

Suppleanter: ,
Maj-Britt Lindh, Erik Tillander.

Besök Intras hemsida:
www.tidskriftenintra.se

Ny statistik från Socialstyrelsen 4
Cirka 77 000 personer får idag LSS-insatser. Vanligast är daglig verksamhet.

Ordningsvakter på LSS-boende? 5
Det behövs kompetent personal istället för ordningsvakter, skriver
Bo Hejlskov Elvén .

Vi som följde efter 6
Ingalill och Per Stefansson har lång erfarenhet av arbete inom särskola och LSS.
De ska i tre artiklar diskutera tendenser i tiden. I den första vänder de sig mot den
styrande pedagogiken som nu används flitigt inom LSS.

ALA ska också läggas ner 9
FUB:s forskningsstiftelse ALA ska läggas ner.

Livslångt lärande 10
För att ge personer med IF tillgång till livslångt lärande behöver det ske förändringar på
många plan, skriver Kerstin Gatu.

En historisk bakgrund 11
Hans Hallerfors skriver om vilka yrkesgrupper som haft inflytande över livs-
villkoren för personer med intellektuell funktionsnedsättning. Och om vilka
ideologier som styrts deras handlande.

I bildskapandet är man fri! 18
Gunilla Lagergren får årets Intrapris!

Sista året med tidskriften Intra!

sid 22

Många har reagerat på tidskriften Intras
nedläggning. Redaktionen förklarar var-
för och berättar att Intra kommer att fin-
nas kvar på nätet:

tidskriftenintra.se

och på vår Facebooksida

Sök på: tidskriften Intra

Emma
Appelgren
har målat
omslags-
bilden.

Sid 21

32:a årgången
123:e numret

Över 40 000 har daglig verksamhet

Av Socialstyrelsens nya statistik framgår att cirka 77 000 personer idag får LSS-insatser. Under 2021 ökade antalet med 900 personer. I genomsnitt har varje person 1,5 insatser, vanligast är att man har bostad med särskild service för vuxna (LSS § 9:9) och daglig verksamhet (LSS § 9:10).

Av de som får insatser är 59% män och 41 % kvinnor. Skillnaden mellan könen är störst bland barn: upp till 12 år är mer än 70 % av de som får insatser pojkar.

Socialstyrelsen menar att den skillnaden till viss del beror på att vissa diagnoser, som är kopplade till rätten till insatser, är vanligare bland män än bland kvinnor, till exempel utvecklingsstörning och autism. Samtidigt visar forskningen att flickor många gånger får diagnoser senare än pojkar, exempelvis när det gäller autism, vilket kan förklara varför könsskillnaderna inom LSS minskar med ökande ålder.

Antalet personer med kommunalt beslutad personlig assistans har sedan år 2009 ökat varje år fram till och med år 2020, från 3 400 personer år 2009 till 5 300 personer år 2020. Indragningar i statlig assistansersättning förklarar en del av ökningen, men inte hela. Men det senaste året minskade antalet personer med kommunal personlig assistans med drygt 300 personer.

Socialstyrelsen skriver att det fortfarande förekommer tvångs- och begränsningsåtgärder inom boendet enligt LSS.

Vanligast är begränsningsåtgärder såsom nekat självbestämmande och lås eller hasp på kyl och frys. I

omkring 80 procent av verksamheterna uppges detta förekomma.

Det är väsentligt ovanligare med tvångsåtgärder, men det förekommer. Under 2021 fattade IVO åtta beslut gällande LSS-boende, där bristerna var så allvarliga att det handlat om föreläggande (exempelvis vite). I de fallen har det bland annat handlat om inlåsning, fasthållning och våldsutsatthet.

Trots att det saknas uppgifter bakåt i tid om hur vanligt det är med tvångs- och begränsningsåtgärder, så kan Socialstyrelsen ändå konstatera att problem förekommer.

Andelen personer som fick kommunal hälso- och sjukvård under 2020 var högre inom LSS än inom SoL, 37 procent respektive 25,5 procent av samtliga i de två grupperna.

Under 2020 var de vanligaste åtgärderna inom kommunal hälso- och sjukvård är provtagning, läkemedelsbehandling, utdelning av dosett eller enstaka dos samt utprovning och förskrivning av rullstol. Även vaccination var vanligt, vilket sannolikt beror på pandemin.

De vanligast förskrivna hjälpmedlen till personer under 65 år är tyngdtäcken, samtalsapparater och hörapparater

Drygt 37 000 personer förskrevs tyngdtäcken och drygt 11 000 förskrevs hörapparater.

Daglig verksamhet är sedan länge den vanligaste insatsen enligt LSS. Nu har över 40 000 denna insats (se ledare).

Antal beviljade insatser enligt LSS år 2010–2021

Insatser enligt LSS	2010	2014	2016	2018	2019	2020	2021
Personlig assistans*	3 600	4 100	4 600	5 100	5 200	5 400	4 900
Ledsagarservice	9 300	8 400	8 000	7 500	7 300	7 000	6 700
Kontaktperson	19 500	19 500	19 400	19 100	18 700	18 000	17 500
Avlösarservice	3 400	3 600	3 800	4 000	4 000	4 000	4 100
Korttidsvistelse	10 000	9 600	9 600	9 300	9 100	8 800	8 800
Korttidstillsyn	5 200	4 500	4 400	4 500	4 600	4 500	4 600
Boende, barn	1 400	1 000	1 000	900	900	900	900
Boende, vuxna	23 400	25 800	27 100	28 200	28 700	29 200	29 600
Dagl, verksamhet	30 200	33 800	36 600	37 800	38 300	39 000	40 100

*Kommunalt beviljad assistans. 2020 fanns det 4 948 med kommunalt beviljad assistans och dessutom 13 574 personer med assistansersättning från Försäkringskassan. Sammanlagt har 18 522 personlig assistans. Det är en ökning från år 2000 då 13 697 hade den insatsen, men en minskning från toppåret 2015 då 20 424 hade assistans. Statens och kommunernas samlade kostnad för personlig assistans är ca 28 miljarder kr. Kommunernas samlade kostnad för LSS är ca 73 miljarder kronor.

Ordningsvakter på LSS-boende?

Fick ett mail från en handledare i en kommun. Hen handleder personal inom LSS och frågade efter min åsikt om ett fenomen hen hade stött på i sin egen kommun. Självt har jag stött på det av och till genom åren, och undrat.

Det handlar om ordningsvakter på LSS-boende. Ofta börjar det med ett antal tillbud. Personal har upplevt att de inte kan hantera en boendes beteende, och kräver, ibland till och med via fackförbund, att en ordningsvakt ska finnas inom verksamheten. Ibland har även skyddsombud varnat för stängning av arbetsplatsen om huvudmannen inte går med på kravet. Så man går med på kravet, i alla fall som tillfällig lösning.

I den bästa av världar sätts sedan utbildnings- och handledningsinsatser in, så att personalen kan öka sin kompetens, och ordningsvakten försvinna igen. Fast inte alltid. Ibland är ordningsvakten kvar som en självklar del av vardagen.

LSS skrevs utifrån tanken att personer med funktionsnedsättningar har samma rättigheter som alla andra. Det finns inga befogenheter att använda våld inom LSS. De befogenheterna finns i LVU, Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga (som används på SiS, Statens institutionsstyrelses hem)), LVM, Lag om vård av missbrukare i vissa fall, LRV, Lag om rättspsykiatrisk vård, och LPT, Lag om psykiatrisk tvångsvård. Men inte i LSS.

Orsaken är att historien visar oss att samhället inte kan hantera särskilda befogenheter kring personer med särskilda behov. Historierna om övergrepp är väldokumenterade.

Trots detta har ordningsvakter särskilda befogenheter även om de anställs på ett LSS-boende. De får använda samma våld som polisen i syfte att säkerställa ordningen i samhället. De anställs alltså enbart i syfte att kringgå lagen. Syftet är att kunna använda våld mot personer inom LSS. Det finns inga andra möjliga orsaker. Befogenheten får ordningsvakten efter en tvåveckors kurs hos polisen. Det krävs sällan andra meriter än just den tvåveckorskursen för att få jobbet.

Ännu mer anmärkningsvärt är att ordningsvakterna jobbar i det som är de boendes hem. Inga andra än Sverigedemokrater (ja, de lade fram ett sånt för-

slag för några år sedan) skulle få tanken att placera ordningsvakter i grundskolan för att kunna använda våld mot eleverna. Att placera ordningsvakterna i någons hem är att gå betydligt längre. Som att det skulle finnas en ordningsvakt med befogenhet att använda våld i ditt hem med uppgiften att se till att du inte skällde på barnen. Ingen av oss skulle acceptera det.

Men vad är alternativet? Enkelt. Börja med att sätta in kompetent personal som stöd till den personal som redan finns. Sedan utbildning i bemötande och hantering av beteendeproblem. Sedan löpande handledning. Billigare, mänskligare och med positiva effekter som minskad sjukfrånvaro och bättre livskvalitet för både boende och personal. Ordningsvakter minskar inte våldet, utan tvärtom. Det vet vi från den amerikanska skolforskningen (school to prison pipeline-forskningen).

Det finns inte på kartan att vi inte kan lösa problemen utan ordningsvakter. Så bara det att kräva eller placera ut en ordningsvakt tyder på inkompetens. Det är dessutom mycket billigare att öka personalens kompetens än att anställa en ordningsvakt som ska stå och göra ingenting hela dagarna utom när hen använder våld mot dem som vi har som uppdrag att skydda och ge stöd.

Bo
HEJLSKOVELVEN

Hur ska framtidens stöd till personer med intellektuell funktionsnedsättning se ut?

I år, lagom till FUB:s 65-årsjubileum publicerades skriften *De som gick före*. Med den som utgångspunkt tar Ingalill och Per Stefansson upp tendenser i tiden och pläderar för en annorlunda pedagogik än den som nu präglar stödet i LSS-verksamheterna.

Skriften *De som gick före* bygger till en del på historiska artiklar som publicerats i Intra.

Skriften finns som nedladdningsbar PDF på FUB:s hemsida. (fub.se + om FUB + Historik + Bilagor)

Vi som följde efter

Av Ingalill och Per Stefansson

2022 blir det sista året med tidskriften Intra. Intra som utkom med sitt första nummer 1991 blev för oss en angelägen skrift och en källa till kunskap under nästan 30 år. Den har följt aktuell debatt och gett inblick i de tendenser i samhället som påverkar livet för personer med intellektuella funktionsnedsättningar, såväl positiv utveckling som problem och dilemman.

Innan vår branschtidning nu upphör vill vi i några artiklar uppmärksamma vad vi ser som en bidragande orsak till missförhållanden inom social omsorg. Det handlar om arbetssätt och pedagogik. Vi ser det som bekymmersamt att arbetssätt med starkt styrande inslag har vunnit gehör som den sociala omsorgens pedagogik, en pedagogik som är otillräcklig och i många fall olämplig. Den bör inte tillmätas den position den har idag. Alternativ finns som bättre knyter an till lagstiftningen.

Efterföljande pedagogik

Till denna artikelserie har vi valt titeln *Vi som följde efter* av två anledningar. Dels är vi verksamma efter de som banade väg, de som Hans Hallerfors kallar *De som gick före* i sin skrift med samma namn. Dels, och den viktigaste anledningen, är att vi vill visa på förtjänsterna med ett pedagogiskt arbetssätt som handlar om att följa efter, följa personen och dennes önskemål.

Begreppet *efterföljande pedagogik* bygger på Ingalills praktiska och teoretiska erfarenheter som lärare och forskare och har sin grund i den europeiska utbild-

ningstraditionen, utifrån tänkare som Rousseau, Pestalozzi, Fröbel och Köhler, varav de sistnämnda arbeten lanserades i Sverige som förskole- och aktivtetspedagogik under 1900-talet.

Karl Grunewald, tidskriften Intras grundare, skrev i ett brev sedan han läst Ingalills doktorsavhandling, *Världens opålitlighet, begreppsanalys av livsförståelsearbete i särskolan*:

"... jag tycker ditt tema efterföljande och styrande är otroligt viktigt att sprida inom omsorgerna om utvecklingsstörda ... Flera håller på att skriva utbildningsmaterial, i Göteborg, Östersund och Carpe i Stockholm. Ditt tema måste bli känt!"

28/10, 2011

Styrande pedagogik

Efterföljande pedagogik är motsatsen till den pedagogik som förordas inom den sociala omsorgen idag. Strukturerad pedagogik, pedagogiskt arbetssätt och tydliggörande pedagogik är namn som används och som vi menar är styrande pedagogik.

Den styrande pedagogiken vilar på andra premiser än den efterföljande: den är okritiskt hämtad från USA, överförd till en annan tid och en annan kultur – utan tolkning och anpassning till rådande lagstiftning i Sverige. Den sätts sällan i samband med missförhållanden och dess vetenskapliga släktskap med behaviorismen förtigs.

Spärrarna mot, och ifrågasättande av, de idag använda arbetssätten märker vi inte hos kommunerna, kanske beroende på att de är ändamålsenliga enligt

Ingalill Stefansson

Lågstadielärare, speciallärare och fil dr i pedagogiskt arbete. Tjänstgjort i särskolor i flera kommuner: Tierp, Enköping, Bollnäs och Söderhamn, såväl i grundsärskolan som gymnasiesärskolan. När särskolorna och de sociala omsorgerna kommunaliseras 1995 var jag med i uppbyggnaden av särvox i Söderhamns kommun och fortsatte min tjänstgöring där fram till pensioneringen 2016. I tjänsten ingick också en utvecklingsdel där jag bereddes möjlighet till vidare studier. Disputerade 2011 vid Karlstads universitet och har parallellt med särskild utbildning för vuxna vuxna (som nu kallas Komvux som särskild utbildning) arbetat med forsknings- och utvecklingsprojekt samt handledning och personalutbildningar, samtligt med den sociala omsorgens frågeställningar i fokus.

rådande samhällsideologi. Men att de är kopplade till mätbara mål betyder inte att de lever upp till verksamhetsmål och lagstiftning.

Vad vi lämnar efter oss

Vi har inte behövt föra samma kamp som pionjärerna från FUB, tvärt om, vi har beretts rika möjligheter att utveckla, beforska, pröva och använda det vi tyckt varit intressant och ändamålsenlig kunskap i vår kommun, alltså lokalt.

Däremot har vi, liksom forskarsamhället i stort, misslyckats med att sprida kunskaper och erfarenheter vidare som skulle ha kunnat skapa en bra grund för den sociala omsorgen.

Per Stefansson

Tjänstgjort som arbetsledare på Bärby ungdomsvårdsskola, Hågaby arbetshem och Vågbrohemmet. Sedan 1991 verksamhetschef för daglig verksamhet i Söderhamn till pensioneringen 2016 där också ansvaret för sysselsättning för personer med psykiska funktionsnedsättningar samt integrationsarbetet för flyktingar ingick. Under alla de yrkesverksamma åren har jag via högskolestudier vidareutbildat mig bland annat inom idéhistoria, religionshistoria och social omsorg.

Flera av oss i generationen som går efter pionjärerna har säkert funderingar kring vad vi lämnar efter oss. För vår del blir svaret, kort formulerat, så här:

Den efterföljande – inte den styrande – är den sociala omsorgens pedagogik. Den vilar på teorier och praktik på humanvetenskaplig grund och överensstämmer med lagstiftning, vilket inte är fallet med den styrande.

Conny Bergqvists dröm

Conny Bergqvist är en av personerna som gick före. De drömmar som han har kan verkligen ses som ett slags värdegrundsdokument för de som arbetar inom den sociala omsorgen, en värdegrund att stämna av

pedagogiska arbetssätt emot. Vi betvivlar starkt att drömmarna kommer att bli verklighet så länge den styrande pedagogiken är allena rådande.

Min dröm är att:

- jag ska bestämma vad jag ska ha för hjälp och inte personalen.
- jag ska bestämma vem som ska komma och väcka mig på morgonen.
- det är vi utvecklingsstörda som har anställt personalen.
- det är vi på gruppboenden som ska ha sista ordet vid förändringar.
- personal och boende ska ha utvecklingsplanering tillsammans.
- jag ska bli tagen på allvar och att det betyder lika mycket det som jag säger som det personalen säger.
- det är dom på som bor på gruppboenden som bestämmer när man ska se på TV i lägenheten, inte personalen och när det passar dom.
- jag inte ska behöva flytta till en annan gruppboende om personalen är sjuka eller har semester eller blir utan hjälp.
- det är jag som avgör hur dum jag ska vara, inte personalen.
- jag inte ska behöva förklara varför, när jag ber om hjälp av personalen.

Pedagogik - ett förvillande begrepp

För att förstå hur stora delar av LSS-verksamheterna hamnat fel måste man inse att det inte är lätt att avgöra om ett omsorgsarbete "har lyckats". Helt enkelt eftersom resultatet inte går att mäta, något som idag krävs för att kunna tala om framgång. Eftersom arbetets innehåll därigenom med nödvändighet är otydligt finns det stort utrymme för dem som kommer med enkla och slagkraftiga recept.

Vidare måste man inse att begreppet *pedagogik* är ett mångtydigt begrepp som kan användas på många olika sätt. Inom den sociala omsorgen används det för det mesta både slarvigt och odefinierat – det är något man slänger sig med.

Där det konstateras att pedagogik behövs får vi sällan veta *vilken* pedagogik. Det förutsätts att det är en tydliggörande pedagogik som avses. Det vill säga den som bygger på rutiner, information och scheman, alltså vad vi gör. Men en bra pedagogik måste med nödvändighet också handla om makt och hur makt utövas – den makt som vi som pedagog/personal har över den andra människan som vi är satta att stödja och hjälpa till att leva sitt liv som andra. Pedagogik behöver reflekteras över och inte bara utföras.

Futtiga krav på kompetens

I artikeln "Upprepat våld i kommunalt boende" i

Sundsvalls Tidning, 15/7 2021 uttalar sig tillförordnad verksamhetschef om bristen på "hög pedagogisk kompetens". Som läsare frågar man sig hur den kompetensen ser ut. Avsaknad av rutiner nämns också. Är pedagogik detsamma som rutiner? Ja, det är logiskt att tolka den tydliggörande pedagogiken så som rutiner illustrerade i scheman.

I läromedel anges just information som en bärande ingrediens i den tydliggörande pedagogiken. Information ska ges om; vad som ska hända, när och hur länge, hur det ska göras, med vem det ska hända och vad som ska hända sen.

Ja, självklart behöver vi alla människor struktur och ordning, sammanhang och framförhållning.

Många har sin struktur i huvudet men ibland behövs listor och planeringsscheman för att vardagen ska fungera. Det är inget särskilt med det.

Därför tycker vi att det är konstigt att det är just detta, som för alla människor är grundläggande, som personal sägs behöva särskild kunskap om.

Är det bara det som är den pedagogik som förordas och framställs som den sociala omsorgens pedagogik så är det inte konstigt att vi inte har kommit längre i demokratiseringssträvanden för personer med intellektuella funktionsnedsättningar.

Connys Bergqvists önskemål kommer aldrig att infrias med så låga, ja rent ut sagt futtiga, krav på pedagogisk kompetens.

Hemska konsekvenser av det tydliggörande

Att tydliggöra är viktigt men det ska inte göras på felaktigt sätt – och inte kallas pedagogiskt arbetssätt.

2008 avslöjade Uppdrag Granskning att Ida, en ung kvinna med Downs syndrom, under 7 år utsatts för nedläggning eller kontrolltagning i syfte att lugna ner henne när hon inte lydde sin boendepersonal. "I Idas fall användes metoden också för uppfostran – i vårdokumentationen kan man läsa om hur Ida brottas ner på marken när hon inte lyder en tillsägelse, hur hon en annan gång får ligga på golvet i sammanlagt tolv minuter efter att ha gått upp för tidigt ur sängen och hur hon under 80 minuter tvingades ner sammanlagt 14 gånger för att ha vägrat titta på tv." (Svenska Dagbladet 2008-03-27)

Idas schema visade att hon skulle se på tv. Hon ville i stället lyssna på musik. Den här händelsen uppmärksammades stort i medier och skulle ha kunnat bli den styrande pedagogikens dödsstöt. Men kritiken kom att fokusera på metoden kontrolltagning med nedläggning medan det som möjliggjorde användandet av den, den tydliggörande pedagogiken med dess styrande schemaläggning, gick skadefri.

Stoppkort och kränkande bemötande

Vi har stött på många, många olyckliga konsekvenser av den tydliggörande pedagogiken i vår närhet. Några exempel från Ingalills verksamhet i särskild utbildning för vuxna:

Camilla ville börja studera som vuxen. Hon kom på besök till skolan tillsammans med en personal från sitt boende. Vi pratade om studier och mycket annat och hade det trevligt – till dess personalen plötsligt

avbröt vårt samtal och sa: "Ta upp ditt stoppkort!" Jag förstod ingenting trots fortsatta uppmaningar. Camilla blev arg och vägrade att lyda och jag fick berättat för mig att i väskan hade Camilla ett kort med texten stopp på. Det skulle hon ta upp och tydliggöra för sig själv att hon pratade för mycket. .

Lennart kom till lektionen och berättade förtvivalat att schemat han fått efter att ha utretts på habiliteringen visade att han skulle raka sig före frukosten. Jag brukar ju alltid raka mig efter, sa han och tillade: "Och dom säger att jag är autist, men jag är ju Lennart."

I de här tre exemplen blir det tydligt att det tydliggörande har en tydligt kränkande inverkan för personerna själva och att det inte stämmer överens med deras vilja och sätt att hantera sin vardag – att leva sitt liv. Någon annan har identifierat behov som handlar om vad och hur och när något ska ske. Här framkommer de styrande dragen som finns i arbetsättets grunder.

Vi har också träffat personal, enskilda och grupper, som känt sig så obekväma med handledning i tydlig-

görande pedagogik att de inte mäktat med att verka på det sätt handledningen förordar.

"När man är vuxen kan det vara för sent"

Avslutningsvis några ord från en elev inom särskild utbildning för vuxna som följde Ingalills doktorandstudier rörande det efterföljande arbetssättet med stort intresse. "Hur går det med din forskning Ingalill?" brukade hon fråga. Ofta berättade hon om tidigare skolupplevelser och särskilt berörande var att höra: "Vi var som djur i bur, lova att du skriver det!" och "Det är viktigt att lärare för barn får veta om det efterföljande arbetssättet för när man är vuxen kan det vara för sent."

I nästa artikel (i Intra nr 3/2022) jämför vi mer ingående efterföljande och styrande pedagogik. Den tredje artikeln handlar om att organisera det efterföljande.

ALA ska också läggas ner

Riksförbundet FUB startade 1964 forskningsstiftelsen ALA (Anpassning till Liv och Arbete) som har betytt mycket för hur samhällets stöd till personer med IF har utvecklats. Nu har riksförbundet beslutat att ALA ska läggas ner.

Stiftelsen ALA grundades i samarbete med forskaren Gunnar Kylén som i sitt arbete skapade en ny syn på vad den intellektuella funktionsnedsättningen innebar. Hans böcker "Helhetssyn på människan", "Personlighetsstruktur" och "Begåvningsstruktur" fanns på många arbetsplatser inom omsorgerna och användes flitigt i personalutbildningen. De kan fortfarande studeras med behållning!

Under de avgörande åren på 1970-talet spelade ALA en viktig roll för att skapa en vetenskaplig grund för kraven på förändringar samtidigt som man bidrog till det kunskapslyft som skedde inom verksamheterna under slutet av 1900-talet. Även Mats Granlunds, Kerstin Göranssons och Cecilia Olssons forskning bidrog till att ALA vann stor respekt bland forskare och yrkesverksamma.

Under 2000-talet har de flesta universiteten skapat egna forskningscentra kring LSS varför ALA:s betydelse minskat. Däremot finns fortfarande ett stort behov av att kunskap och resultat från forskare görs tillgänglig och sprids till de personer som berörs. Där

Gunnar Kylén 1929–1994, psykolog och professor i pedagogik samt vetenskaplig ledare för ALA, har betytt mycket för att förklara vad intellektuell funktionsnedsättning innebär.

hade ALA kunnat betyda mycket i framtiden också, men nu får vi istället hoppas på det nationella kunskapscenter som Socialstyrelsen utreder förutsättningarna för.

HH

"Visst finns det fattiga och rika men det är bara olika inkomstvariationer. Alla borde vara nöjda och alla är ju lika mycket värda ändå".

Martin Klepke som i nättidningen Arbetet går till storms mot begreppet funktionsvariation som han menar döljer vilka insatser människor med funktionsnedsättningar har rätt till.

Hur får personer med IF möjlighet till livslångt lärande?

Av Kerstin Gatu

Kursen Anpassad IT vid Mora folkhögskola håller på att avsluta sin tredje klass efter två års distansstudier. Denna gång med betydligt fler utmaningar än våra tidigare grupper haft, på grund av Coronanedstängning av skolan under långa perioder.

Vi träffade nyligen deltagarnas stödpersoner på hemmaplan, digitalt och frågade vad de upplevt att kursen betytt för deltagarna. Svaren handlade om personlig utveckling, växt, nya intressen och kunskaper samt framförallt nya kompisar.

Flera tog upp längtan att åka till Mora på kursveckor, glädje och stolthet när de kom hem och besvikelsen när kursveckor ställts in och ersatts av distanslektioner. Se gärna filmen.

Varför söker så få?

När vi hör vad utbildningen kan betyda och samtidigt ser att vi bara har sex sökande till tolv platser till den nya kurs som ska börja hösten 2022 kommer frågor om orsaker. Varför söker inte fler? Beror det på

- att personer med intellektuell funktionsnedsättning inte fått veta att möjligheten finns?
- att personer i den nära omgivningen, anhöriga och personal, inte tror att personer med IF ska klara att åka och bo på folkhögskolan?
- att personen inte har råd att betala för resa, mat, boende och studi verktyg? Folkhögskola kostar inget. På vår kurs ser det olika ut, en del får bidrag för resor och utlägg andra får inte.
- att personen eller omgivningen är osäker på om deltagaren ska klara tågbyten, förseningar eller ersättningsbuss och att kommunen inte beviljar ledsagning eller riksfärdtjänst? Det ser också olika ut för deltagarna.
- att personen blir nekad daglig verksamhet om hen samtidigt väljer att gå en folkhögskolekurs på distans åtta veckor under ett år?
- att personen inte kan föreställa sig vad det kommer att innebära och för säkerhets skull säger nej? Vi har försökt göra information tillgänglig med bildstöd och film. Vår erfarenhet är att det bästa sättet att få ett beslutsunderlag är att få prova konkret genom att gå en kortkurs.

Det är med all sannolikhet en kombination av orsaker och det finns säkert fler exempel. Vi ser också denna tröghet att rekrytera deltagare när vi ordnar andra digitala aktiviteter som webinarium och studie-

Mora folkhögskola har kurser i anpassad IT för personer med IF. Vill du veta mer så besök morafolkhogskola.se + anpassad IT. Du kan också se en film där stödpersoner berättar om kursen på denna adress: vimeo.com/705371929/f414d92619

cirkel på nätet för personer med IF. Denna tröghet gäller inte återkommande träffar. Många som börjat kommer tillbaka.

Det behövs förändring!

För att ge personer med IF tillgång till livslångt lärande behöver det ske förändringar på många plan.

- Information om vilka studiemöjligheter som finns behöver göras kognitivt tillgängligt gärna med inslag av prova på.
- Personer med IF behöver stöd så att de har råd att studera.
- Personer med IF ska ha möjlighet att tryggt ta sig till skolan
- Personer med IF behöver tillgång till anpassade digitala verktyg som till exempel ett kognitivt tillgängligte-postprogram.
- Det behöver finnas utbildningar att söka till efter gymnasiesärskolan
- Det behöver finnas ekonomiska möjligheter för folkhögskolor att ta emot deltagare med stora stödbehov

och vi behöver alla hjälpas åt för att nå målet.

Kerstin Gatu, Mora, har arbetat med begåvningsstödande hjälpmedel sedan 1990-talet. Nu arbetar Kerstin med projektet "Digi-JAG", för en digital kognitivt tillgänglig lärmiljö. Hon har sedan 2015, medarbetat i Intra och skrivit om IT och om datorn som hjälpmedel. Kerstin Gatu kommer att delta på årets Intradagar.

1900-talet var krigens och klassmotsättningarnas århundrade. Men århundradet innebar också industrialisering, demokratisk utveckling och välfärdssamhällets framväxt. Som århundradets sista stora frihetsreform kan man se förmyndarskapets avskaffande (1985 fick alla rösträtt) och rättighetslagstiftningarna 1985 och 1994 (LSS) för personer med funktionsnedsättningar.

Personer med intellektuell funktionsnedsättning (IF) tog under denna period steget ut i samhället. Deras människovärde och deras rätt till ett gott liv erkändes, om inte alltid i praktiken så i alla fall i ord.

Denna utveckling har långt ifrån varit självklar.

En historisk bakgrund

Av Hans Hallerfors

Kanske mer än några andra i samhället har personer med IF varit beroende av andra människor och den förhärskande samhällseliga ideologin. Även om utvecklingen har gått mot ett ökat självbestämmande, så innebär funktionsnedsättningen att man i varierande grad blir utsatt för andra människors omsorg och/eller övergrepp. Därför kan det vara intressant att undersöka vilka ideologier och vilka yrkesgrupper som haft mest inflytande över de livsbetingelser som personer med IF lever under.

I det gamla bondesamhället var människosynen genomsyrad av den lutherska kristendomen. Guds lagar var också samhällets lagar. Den som inte förstod och den som inte kunde anpassa sig efter dessa lagar, miste också sitt människovärde.

När kampen för det dagliga brödet krävde att var och en i bygemenskapen bidrog med arbetsinsatser blev försörjningsbördan tung för den som fött ett barn med funktionsnedsättning. Det var inte ovanligt att man tog livet av dessa barn genom vanvård eller genom att placera dem i skogen. Rädslan för att få ett funktionshindrat barn kan man utläsa ur alla gamla sägner om "bortbytingar". Och risken att

Många berättelser skildrar hur trollkvinor smugit in i människors hus och bytt ut barnet i vaggan mot sin egen trollunge. Denna s.k. bortbyting växer sedan upp i människofamiljen, men passar aldrig in. En välkänd historia berättar om en bondmora som misstänkte att hon fått sitt barn utbytt. Hon gjorde då eld i spisen, lade bortbytingen på en bakspade och skrek att hon skulle steka trollungen. Genast uppenbarade sig då trollmaman i dörren, slet till sig sitt barn och lämnade tillbaka människobarnet. Bilden visar John Bauers illustration av Helena Nybloms saga om prinsessan Bianca Maria, som togs av trollen i utbyte mot en bortbyting.

bli utlämnad i skogen går igen i tex sagan om Hans och Greta.

Men många med lindrig funktionsnedsättning kunde hjälpa till med sin försörjning och erövrade därmed ett, om än bristfälligt, människovärde. Den "sortering" av människor som finns idag var främmande för bondesamhället. Om man undantar de fåtaliga hospitalen och byarnas fattigstugor så levde man tillsammans. Sjukdom, lidande och död var en del av vardagen på ett annat sätt än idag. En person med lindrig IF kunde i en sådan gemenskap inte ha trott sig mycket annorlunda än tex den som betedde sig "underligt" på grund av ständig värk. Ofta blev

Jean Marc Gaspard Itard, 1774–1838, var en fransk läkare som arbetade med dövstumundervisning. Itard blev pionjär när han visade att det är möjligt att undervisa "sinnesslöa" barn. Mest känd är han för att han omhändertog och uppfostrade en pojke som levte vilt i skogen, "vilden från Aveyron".

Thorborg Rappe, 1832–1902, intar en särställning i särskolans historia. Som föreståndare för den första skolan för barn med utvecklingsstörning ledde hon de tidiga stapplande försöken att utveckla en pedagogik för dessa. Under hennes ledning skapades den första utbildning-

Édouard Séguin, 1812–1880, öppnade 1839 en skola för "sinnesslöa" barn i Paris som fick mycket stort anseende. Han var radikal och tvingades emigrera till USA, där han fortsatte sitt arbete med att utveckla metoder för undervisning.

Bengta Hansson, 1851–1924, började hos Emanuella Carlbeck men öppnade 1895 ett arbetshem för "sinnesslöa" kvinnor i Göteborg. 1903 bildade hon föreningen Betaniahemmet som bedriver LSS-verksamhet ännu idag.

Emanuella Carlbeck, 1829–1901, räknas som den främsta pionjären när det gäller att ge stöd åt personer med IF. 1866 samlade hon några barn på Nya Varvets dövstumsskola i Göteborg. 1875 öppnade hon Johannesbergs vårdhem i Mariestad, en mönsterbildande anstalt.

Ebba Ramsay, 1828–1922, skapade bl a vårdhemmet Wilhemsro som också blev ett center för kunskapsförmedling och inspiration. Hon startade föreningen "Rädda Sveriges Eländigaste barn" som byggde flera asyler den vid Wilhelmsro som fick namnet Hoppet.

Elisabeth Anrep-Nordin, 1857–1947, betydde mycket för att ge stöd åt personer som var både blinda och hade IF. 1886 öppnade hon ett skolhem i Skara och 1892 flyttade den till Vänersborg. 1922 tog staten över ansvaret och anstalten flyttades till Lund. Det var den första statliga anstalten för personer med IF.

Alfred Petrén 1867–1964, var läkare och medicine doktor. 1912–1935 var han riksdagsledamot (s) av första kammaren där han bland annat verkade för inrättandet av Rasbiologiska institutet och tog initiativ till steriliseringslagstiftningen 1934, som medgav tvångssterilisering. Han var överinspektör för sinnesslövärderna 1932–1934 och tog initiativ till flera stora statliga anstalter i gamla militärkaserner. Bland annat Vipeholm. Bilden till höger är hämtad från en vårdavdelning på Vipeholm 1968.

man en byfåne som i bästa fall kunde ha en social funktion, men oftast innebar att man utsattes för hån och övergrepp.

Orsaken till att personer med IF börjar definieras som en grupp i sig – och därmed blir möjliga att formulera åsikter och frågeställningar om – står att finna dels i industrisamhällets framväxt, dels i liberalismens genombrott.

De kvinnliga pionjerna

På mitten av 1800-talet formulerades humanismens grundförutsättning: Att människovärdet finns i sig. En sådan syn finns latent i den kristna förkunnelsen och nu blev barmhärtighetstanken styrande för många religiösa och kraftfulla kvinnor. Emanuella Carlbeck, Ebba Ramsay, Elisabeth Anrep-Nordin, Bengta Hansson och Thorborg Rappe, Maria Krantzson m fl verkade på olika ställen och tog sig an de barn med IF som alltmer hamnade utanför samhället när industrialismen ställde ökade krav på effektivitet och rörlighet.

Sin inspiration hämtade dessa kvinnor bland annat från den franske vetenskapsmannen Jean Itard som redan på 1700-talet visade att det med uppfostran och pedagogisk träning går att nå resultat även

med personer med IF. Hans landsman och efterföljare Édouard Séguin utvecklade en speciell pedagogik för personer med IF som kom att betyda mycket för pionjärerna. Det religiösa barmhärtighetsidealet kombinerades därför tidigt med pedagogiska ansträngningar.

Den fråga som de kvinnliga pionjärerna ställde var: *Hur ska vi skydda dessa stackars barn från samhällets faror och hur ska vi få dem att själva bidra med sin försörjning?*

Över hela landet växte det fram speciella vårdhem, arbetshem och skolor för de personer med IF som ansågs bildbara. De som ansågs obildbara skickades till en början, efter prövning, tillbaka till ett ovisst öde. Så småningom blev detta ohållbart och speciella asyler, inrättades för dem, där den enda målsättningen var förvaring, ofta till en minimal kostnad.

Landstingen tog tidigt ansvar för skolorna och i viss mån även för arbetshemmen och vårdhemmen. De flesta av de senare var dock privata ända till 40-talet.

Rasbiologin och folkhemmet

Tiden mellan första och andra världskriget kom att präglas av helt andra tankegångar än pionjärtidens positiva pedagogik. Frågeställningen löd nu: *Hur ska vi skydda samhället mot personer med IF?*

Fotograf: Håkan Holmberg.

Bakom den frågeställningen fanns två skilda synsätt som på ett märkligt sätt sammanföll. Det första synsättet är det rasbiologiska. Det sökte sin grund i en föreställning om det biologiska arvet. För samhällets överlevnad var det viktigt att inte "befolkningsmaterialet" försämrades genom att de raser eller människotyper som bar på "dåliga" arvsanlag förökade sig. Eftersom antalet personer med lindrig IF var så stort tolkades detta som att risken för en sådan degeneration var överhängande. Därav den "rasbiologiska paniken" som nådde sin höjdpunkt under 30-talet.

Men 30-talet var inte bara de grumliga rasteoriernas årtionde. Folkhemmet byggdes upp och dess kärna var såväl solidariteten som tanken på en demokratisk folkuppfostran. Makarna Myrdal, som i sin skrift "Kris i befolkningsfrågan, 1934" lade en ideologisk grund till välfärdsstatens framväxt, var inga rasister. Däremot kom man, när det gällde samhällets rätt att genom steriliseringslagar tillgripa fysiskt överväld mot personer med IF och psykiskt sjuka, till samma slutsats som rasbiologerna: "Helst skulle man väl på den vägen vilja utrota all slags fysisk och psykisk mindervärdighet inom befolkningen, både sinnesslöhet och sinnessjukdom, kroppsliga sjukdomar och dåliga karaktärsanslag". Bakom denna inställning ligger föreställningen om det moderna samhället som ett genomlyst, hälsosamt och helt igenom nyttobetonat projekt. Med moderna hus, gymnastik, renlighet och andlig växt skulle den nya demokratiska medborgaren formos. I det projektet fanns inte plats för dem med psykisk ohälsa eller funktionsnedsättningar.

Såväl för rasbiologerna som för folkhemmets ideologer blev svaret på frågan om hur man skyddar samhället mot de som ansågs undermåliga detsamma: steriliseringslagar, giftermålsförbud och anstalter som isolerade dem från samhället. Inriktningen på anstaltsvården var tydlig: eftersom den intellektuella funktionsnedsättningen definierades som ett medicinskt, ja, för rasisterna t o m, som ett hygieniskt, problem, så var det den medicinska modellen som användes på anstalterna.

Det var framför allt den manliga läkarkåren som i sin vardagliga praktik blev de främsta uttolkarna av de nya synsätten. Den främsta av dem var läkaren och överinspektören för sinnesslövarlden Alfred Petrén som fick stor betydelse för att de nya tankegångarna resulterade i steriliseringslagar och nya anstalter.

Trots den från början grumliga ideologin är det framväxten av den demokratiska välfärdsstaten som på sikt betytt mest för att ge funktionshindrade människor en människovärdig tillvaro. Sociallagstiftningens framväxt bar på en dynamik som så småningom kom att omfatta även dem som från början var utdefinierade ur välfärdsprojektet.

Nya pedagogiska ansträngningar

Efter andra världskriget råkade rasbiologin i vanrykte och genom efterkrigsprogrammet började bygget av välfärdsstaten ta fart.

Samtidigt börjar också en ny trend göra sig märkbar: Professionaliseringen. Redan 1939 hade Kommunalarbetsareförbundet lyckats sluta kollektivavtal för vårdpersonal. De förvandlades från att ha varit tjänstehjon till att bli lönearbetare.

Den grupp som kom att prägla omsorgernas utveckling under åren fram till mitten av 60-talet var framför allt pedagogerna. Genom den första lagstiftningen 1944 tillerkändes de så kallade bildbara personer med IF viss rättighet till utbildning. Från och med 1967 års omsorgslag gällde skolplikten alla personer med IF ända upp till 20-årsal-

dern och de fick rätt till förskola/daghem. 1985 överfördes reglerna för särskolan till skollagen.

Den fråga som pedagogerna framför allt intresserade sig för var: *Hur kan vi väcka de slumrande förmågorna hos personen med IF så att hen kan leva ett bättre liv?*

Denna fråga är inte olik den som omsorgernas pionjärer ställde. Förhoppningen var klar: Genom träning och åter träning skulle personer med IF utvecklas och kanske klara sig på egen hand. Om så inte blev fallet skulle de ändå få ett bättre liv. Allteftersom de pedagogiska ansträngningarna fortsatte blev det nödvändigt att definiera vad detta "bättre liv" innebar.

Föreningen för barn, ungdomar och vuxna med utvecklingsstörning, FUB, bildades 1956 och kom under 60-talet att bli en slagkraftig organisation som med kraft hävdade personer med IF:s rättigheter i samhället.

Socialpsykologisk inriktning

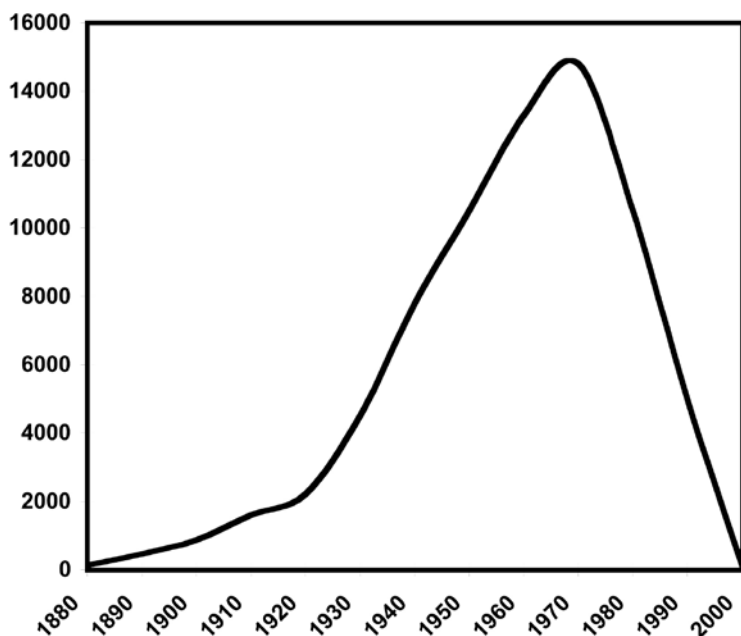
Under slutet av 60-talet och början på 70-talet ändrade omsorgerna färdriktning bort från en medicinsk/

Synen på personer med intellektuell funktionsnedsättning som medborgare med samma rättigheter och skyldigheter som alla andra är ny.

1971 antog FN:s generalförsamling en Förklaring om rättigheter för personer med utvecklingsstörning. Den kom att betyda mycket för att förändra synen på utvecklingsstörning. Affischen ovan är från 1981.

Först 1989 slopades det generella omyndighetsbegreppet i svensk lagstiftning och alla fick rösträtt.

En fantastisk kurva!

Sverige och Norge är de enda länder som har avvecklat alla sina anstalter och vårdhem. Här är det inte möjligt att deportera människor till anstalter bara för att de fötts med en funktionsnedsättning.

Kurvan visar antal personer med sinnesslöhet/utvecklingsstörning som bodde på anstalt respektive år.

Nedläggningen av anstalterna skedde inte konfliktfritt. Många kommuner och fackföreningar stred för att behålla jobben. Många anhöriga blev oroliga och protesterade liksom de läkare som tidigare förespråkade anstaltsvård. Motståndet var också politiskt, främst från moderater och kristdemokrater samt från det fåtal privata vårdgivare som då fanns. Hade stödet varit så decentraliserat och privatiserat som det är idag så hade förändringarna med all sannolikhet inte gått att genomföra. På bilden är det Vårdarföreningen i Stockholm som på 1970-talet stred mot de bedrövliga förhållandena på vårdhemmen.

psykiatrisk till en social/psykologisk inriktning. Den yrkesgrupp som kom att personifiera denna utveckling var framför allt psykologerna.

Vad är ett bra liv för en person med IF? löd frågan när individerna och deras levnadsmiljö började ses som en helhet. Beteendevetenskapliga och psykologiska forskningsresultat om människans utveckling började bli allmängods i debatten. Därmed blev också anstaltslivets nedbrytande inverkan på individerna synlig.

För vuxna personer med IF innebar detta att tvånget att underkasta sig vård tonades ner och att det helt försvann i och med 1985 års omsorgslag. De fick rätt till daglig verksamhet och till egen bostad.

De ideologiska program och målsättningar som nu formulerades för just denna grupp av människor kännetecknades av att de var lättfattliga och hade en oakademisk karaktär: Normalisering, integrering och den lilla gruppens princip.

Normalisering

Som en reaktion mot anstalternas dehumaniserande inverkan kom normaliseringsprincipen som slog fast att personer med IF har samma känslor, samma behov och samma människovärde som alla andra. Därför ska de inte leva ett onormalt liv, på stora anstalter, utan erhålla möjlighet att leva ett "vanligt" liv. Normaliseringsprincipen har ibland missuppfattats. Den innebär inte ett krav på individen att inrätta sig under det "normala" livets villkor. Inte heller innebär den att stödet till personer med IF ska jämföras med

det stöd som andra grupper, t ex barn och pensionärer, erhåller. Ofta behövs särskilning för personer med IF för att dessa ska kunna leva ett rikt och normalt liv.

Integrering

Anstaltsepoken inom omsorgerna innebar att man avskilde en grupp individer från samhällsgemenskapen och deporterade dem till främmande miljöer. Ett sådant synsätt rimmade illa med den humanistiska och demokratiska människosynen. Därför lanserades integreringstanken som inneburit att personer med IF långsamt har erövrat en plats i samhället.

Den lilla gruppens princip

Personer med IF har i varierande grad svårigheter att interagera med många människor samtidigt. Ofta behöver man också hjälp med att bygga upp och behålla relationer till andra. Trots detta har man tidigare tvingats leva i stora grupper vilket skapat oro och kognitiva svårigheter. Därför har det varit angeläget att markera att gruppen vid t ex planering av nya bostäder med gemensamhetsutrymme inte bör överstiga 4-5 personer.

Dessa målsättningar: normalisering, integrering och den lilla gruppens princip, sprängde genom sin dynamiska inverkan sönder hela det anstaltstänkande som tidigare styrte livet för personer med IF.

Bakom den stora omvälvning som anstalternas nedläggning innebar stod några ihärdiga tjänstemän

Den professionella hållningen kom att förändras från att vara övervakare och fostrare till att bli stödjare och tolkare. Kristin Sjölin och Gerd Holgersson lagar mat. Nathorstvägens gruppbostad i Stockholm. Foto: Stefan Ilstedt.

med den outtröttlige Karl Grunewald i spetsen. Deras viktigaste fråga var: *Vad ska komma istället för anstalterna?*

Svaret blev ett omfattande stöd till föräldrarna, integrerade boendeformer, daglig verksamhet och en stark lagstiftning.

Etiska frågeställningar

Från 1975 till 1995 avvecklades i stort sett hela anstaltsvården för personer med IF och ersattes av elevhem och gruppbostäder. Samtidigt inträdde en viss villrådighet. Den nya lägenheten fanns där och personalen hade gått i utbildning, men ändå uppstod en rad problem i samspelet mellan personen med IF och de anställda, mellan de anställda och de anhöriga, mellan personen med IF och samhället o s v.

Villrådigt sökte man efter riktlinjer och hållpunkter för hur ett bra förhållande mellan anhöriga, personen med IF, personalen och samhället skulle se ut. Där kom etiken in i bilden och under några år skär-

skådades omsorgernas moraliska frågeställningar med lupp.

Vad har personen med IF rätt att förvänta sig av sin omgivning? Så löd frågeställningen, och personalen granskade förhållningssätt och metoder.

Bakom denna fråga ligger den frambrutande insikten om att personer med IF är subjekt i sina egna liv och har rätt att välja och forma sitt livsinnehåll. Den professionella hållningen kom att förändras från att vara övervakare och fostrare till att bli stödjare och tolkare. Alltfler funktionshindrade blev synliga i debatten och många begrepp och invanda föreställningar fick omprövas. De tog sig uttryck i nya målsättningar som bidrog till att en ny syn på personer med funktionshinder formades.

Jämlikhet

Den lagstiftning som vuxit fram genom åren har haft som ett av sina huvudsyften att garantera den enskilde individen jämlika levnadsvillkor med andra människor. Funktionshindret som sådant går för det mesta inte att förändra. Däremot kan en person med

IF som får ett rätt anpassat stöd leva ett likvärdigt liv med sina jämnåriga utan funktionshinder.

Delaktighet och tillgänglighet

Genom att personer med IF gradvis erövrar en plats i samhället har det också varit nödvändigt för samhället att göra utbudet av stöd, utbildning, information m m tillgängligt. Det har bl a skett genom speciella utbildningsinsatser, lättläst litteratur och anpassade tidskrifter och informationsblad.

Många personer med IF har dessutom andra funktionsnedsättningar varför man har samma behov som andra funktionshindrade av att samhället görs fysiskt tillgängligt.

Självbestämmande och rätt till inflytande

Sedan 70-talet har personer med IF:s rätt till att forma sitt eget liv blivit vägledande för utvecklingen.

Från att ha varit ett objekt för enskilda eller samhälleliga omsorger har individen förvandlats till ett subjekt som själv ska ha det avgörande inflytandet över de insatser som ges.

Personalen som ger detta stöd har fått se sin roll omvandlas från att ha varit samhällets redskap för kontroll och bevakning till att bli den enskilda personen med IF:s högst personliga stöd. Respekten för individens självbestämmande och integritet har varit ledstjärnan i utvecklingen bort från det kollektiva omhändertagandet till ett individuellt anpassat stöd.

Maktförskjutning

Genom dessa ideologiska målformuleringar blev frågan: *Vem ska ha makt över personen med IF:s livsvillkor?*

1985 års omsorgslag och handikapplagen (LSS) 1994, innebar en radikal förskjutning av maktförhållandena runt personen med IF. Ingen insats kan ges utan personen med IF:s eller företrädarens medgivande. Insatserna ska grundas på respekt för den enskildes självbestämmande och integritet.

Även rätten till personlig assistans och rätten att själv, eller genom ombud, få anställa den personliga assistenten, förändrade dessa maktförhållanden. Makten över insatserna fördes över från samhället och till den funktionshindrade individen och hans/hennes företrädare. Så skulle det bli, men så blev det inte.

Juridifiering, kommersialisering och alltmer synliga brister

Redan omsorgslagen från 1985 innehöll en uppsättning överklagningsbara rättigheter. Efter att LSS-lagen trädde i kraft 1994 fördes huvuddelen av stödet till personer med IF över från landstingen till kommunerna och ganska snart visade det sig att många av kommunerna hade svårigheter att ta till sig innebörden i rättighetstänkandet. Handläggningen av LSS-ärenden kom att i allt högre grad juridifieras. Verk-

samheterna tolkas och analyseras utifrån en rättslig terminologi och att andra aspekter trängs ut. Den fråga som ställs av de som företräder personer med IF är *Hur ska jag kunna förhandla fram det bästa stödet för min huvudman?*

Såväl för de kommunala handläggarna på andra sidan förhandlingsbordet som för företrädarna har lagtolkningen och förhandlingsspelet ofta varit viktigare än de faktiska livsbetingelserna för den enskilde.

Förhandlingsspelet runt de lagstadgade rättigheterna förändrades också genom att kommersiella krafter fick ett allt större inflytande över LSS-stödet. Genom långtgående privatiseringar har stödet i praktiken, till stora delar, hamnat utanför demokratisk kontroll. För ägarna av de stora vårdbolag som alltmer kommit att dominera den privata LSS-verksamheten är frågan: *Hur ska vi kunna förvandla personen med IF:s livsbetingelser till en lönsam investering för bolaget?*

Personalens kompetens och lyhördhet är en förutsättning för självbestämmandet för personer med IF. Men efter kommunaliseringen har såväl grundutbildningar som kompetensutveckling lyst med sin frånvaro. Varken kommuner eller vårdbolag har insett betydelsen av kompetens inom LSS-stödet vilket resulterat i återkommande rapporter om övergrepp och missförhållanden.

Till stor del har dessa tendenser urgröpt tilltron till stödet. De fina målsättningarna har förvandlats till tomma reklamslogans på vårdfirmornas påkostade hemsidor. Kommunerna, och i ännu högre grad vårdbolagen, har i praktiken inte varit intresserade av att helt ut förverkliga målsättningarna i LSS.

Mot kommersialisering och besparingar

Framtidsprognoser är ingen upplyftande läsning. Vårt samhälle kommer att utsättas för stora påfrestningar spår de flesta. Klimatförändringar, pandemier och ekonomiska kriser riskerar att sätta sin prägel på åren framför oss.

Vi är lyckligt lottade som trots allt har en relativt stark rättighetslagstiftning. Men lagar kan ändras med ett pennstreck. För framtiden är det inte juridiken som kommer att betyda mest utan den samhälleliga solidariteten. Just därför måste vi nu motverka de krafter som, med privatiseringar och skattesänkningar vill luckra upp det som är grunden för LSS-stödet.

Ska den enskilde kunna leva som, och bli bemött som, en samhällsmedborgare med rättigheter och skyldigheter som alla andra, krävs att den som har en funktionsnedsättning erhåller betydande resurser i form av stöd och kompetent personal.

Artikelförfattaren Hans Hallerfors är redaktör för tidskriften Intra.

En gedigen historik

Karl Grunewalds stora standardverk om personer med utvecklingsstörning beskriver historien från antiken till nutid. Ett måste för varje LSS-verksamhet som vill veta varför stödet ser ut som det gör! Intra har kommit över ett antal böcker som vi nu kan sälja billigt.

Från idiot till medborgare
496 sidor. Inbunden.
Pris 280 kr.

Karl Grunewald

Det här är en minnesnummer av tidskriften Intra över den person som be-tytt mest för att förbättra stödet till personer med intellektuell funktionsnedsättning.
Pris 100 kr.

Bilder, händelser

Omsorgsrevolutionen
228 sidor, 154 bilder.
Pris 200 kr.

Så här har historien aldrig skildrats förut! Karl Grunewald använde sig av tidningsurklipp, bilder och personliga kommentarer för att skildra alla de stora och små händelser som sam-mantaget ledde fram till den stora omsorgsrevolutionen. En bok om när institutionerna av-vecklades och frihetens vindar svepte bort en massa unket förtryck!

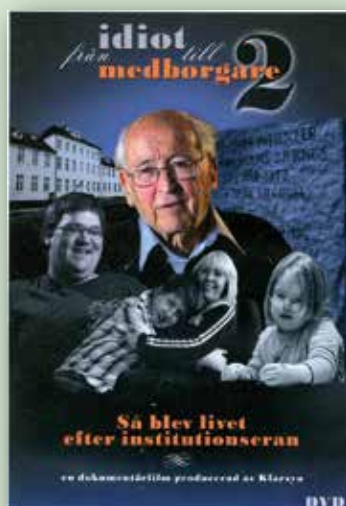
Bokslut över en epok

Den här vänboken till Karl Grunewald på hans 90-årsdag, 2011, blev genom sitt rika innehåll till både ett bokslut över en spän-nande epok och en framtidsin-riktad debattbok. Med bidrag av över 20 författare, bland annat Mårten Söder, Pernilla Glaser, Kerstin Vinterhed, Ove Mallander och Peter Brusén..

Omsorg i förändring.
278 sidor.
Pris 150 kr.

Frakt tillkommer. Beställ från: www.tidskriftenintra.se

Från Idiot till medborgare 1 och 2

Två DVD-filmer som skildrar hur stödet till personer med utvecklingsstörning utvecklats från 1800-talets mitt till idag.
Pris 200 kr/st.
Pris för båda 350 kr.

I bildskapandet är man fri!

Årets Intrapris går till Gunilla Lagergren!

Motivering:

”Personer med kognitiva svårigheter hamnar lätt i underläge gentemot andra i det digitaliserade och rationella samhället. Men i bildskapandet är man fri! För dem som har intresse kan det konstnärliga skapandet vara en väg till självkänsla och utveckling. Gunilla Lagergren var en ung konststuderande när hon födde Linnea som har intellektuell funktionsnedsättning och autism. För Gunilla blev detta början på en resa som kom att förändra hennes konstnärliga ambitioner. 1992 startade hon Konstskolan Linnea som hon var ledare för i 30 år. Där har många unga personer med intellektuell funktionsnedsättning och /eller autism fått en grundläggande utbildning i konstnärligt skapande. Konstskolan Linnea, Gunilla Lagergrens skapelse, har haft, och har fortfarande, en viktig betydelse genom att man ger deltagarna ett rikare och bättre liv och genom att man hjälper konstnärliga begåvningar att hitta uttryck för sin kreativitet.”

Priset är på 25 000 kr och delas ut på årets Intradagar 26–27/9.

Tidigare pristagare: Peter Brusén 2012, Elaine Johansson 2013, Anna Strand 2014, Mårten Söder 2015, Moomsteatern 2016, Christina Renlund 2017, Lotta Löfgren Mårtenson 2018, Conny Bergqvist 2019, Bo Hed 2020, Harald Strand 2021.

Prenumerera på magasinet iMAGO!

Stöd arbetet med att göra kulturarbetare med funktionsnedsättning till en naturlig del av vårt samhälles kulturliv.

iMAGO finns som pappersmagasin och digitalt med inlästa artiklar och syntolkade bilder.

Teckna en prenumeration på pappersmagasinet + digitala iMAGO för halva priset med **rabattkoden INTRA2022**

Koden är giltig till 2022-12-31

Beställ på vår hemsida www.magasinetimago.se

Följ oss på Instagram och Facebook: [@magasinetimago](https://www.instagram.com/magasinetimago)

Vi får stöd från Allmänna Arvsfonden.

FÖRTROENDEVALD

Den som är förtroendevald i kommunen behöver veta vad LSS-verksamheten är. Här förklaras det mesta.

Pris per ex 80 kr
10 ex 60 kr per ex

GOD MAN

En informativ skrift för alla som är gode män till personer med funktionshinder.

Pris per ex 100 kr
10 ex 80 kr per ex

GRUPPBOSTADEN

Massor av bra läsning om gruppboheter.

Pris per ex 160 kr
10 ex 140 kr per ex

DAGLIG VERKSAMHET

Vi har samlat det mesta och det bästa som skrivits om daglig verksamhet. Här finns kunskap, inspiration och intressant läsning!

Pris per ex 160 kr
10 ex 140 kr per ex

Frakt tillkommer. Beställ från: www.tidskriftenintra.se

Svåra frågor 1 och 2 tar upp frågor av etisk och moralisk karaktär i LSS-verksamheten. LSS-verksamheten. Som t ex:

*Vad gör vi med alla svåra känslor?
Hur nära kan man stå?
Hur gör man när någon inte förstår sitt eget bästa?
Hur skapar vi tillit?
Hur förhåller vi oss till övervikt?
Vad är professionalitet?
För vems skull är du på jobbet?
Hur mycket ska man ingripa?
Är det rätt att låtsas?
Och mycket mer...*

Pris per ex 100 kr
10 ex 80 kr per ex

ANSTALTSVÅRDEN AV BARN med intellektuell funktionsnedsättning är ett mörkt kapitel i vår historia. Hans Hallerfors, redaktör för tidskriften Intra, arbetade på barnanstalten Sagåsen söder om Göteborg under 1970-talet. Nu har han skrivit en bok om tiden före dagens rättighetslagstiftning, LSS.

Barnen på Sagåsen,
138 sidor.
Kan beställas från
www.tidskriftenintra.se
E-post:
info@tidskriftenintra.se

Pris 120 kr.
Frakt tillkommer.

"Det är en mycket stark och levande text. Så se för sjutton till att den blir publicerad. Detta är historia som annars riskerar att gå förlorad."

Majgull Axelsson, författare.

"Barnen på Sagåsen är en fantastisk liten bok om barn och personal på ett av 1970-talets många anstalter för barn med utvecklingsstörning."

Carin Flemström, Tidningen Socialpolitik.

"Jag har med tårar i ögonen läst igenom ditt material. Du har skrivit en fantastisk berättelse om Sagåsen."

Elaine Johansson, f.d ordförande för Riksförbundet FUB.

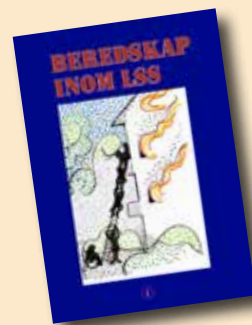
Frakt tillkommer. Beställ från: www.tidskriftenintra.se

Omslagets konstnär

Emma Appelgren (på bilden med hunden Millie) tycker mest om att måla fåglar (vilket hon visade på omslaget av Intra nr 1/2021). Omslagsbilden har Emma målat med akryl på duk. Emma har sin arbetsplats på Kulturlabets dagliga verksamhet i Biskopsgården, Göteborg.

Beredskap inom LSS

En informativ skrift om beredskap inom LSS-verksamheter inför kommande kriser och katastrofer.

Pris per ex 90 kr
10 ex 80 kr per ex

Arbete i hemmiljö skapar speciella konflikter

Det är svårt att arbeta "i någon annans hem". Gruppboenden är en unik stödform som ställer mycket speciella krav på de anställda. Lyckas man inte i sin strävan leder det ofta till svåra och långvariga konflikter i personalstyrkan. Konflikter som på olika sätt drabbar de som bor i gruppboenden. Den här skriften tar upp olika aspekter på vad som händer när personalgrupper inom LSS hamnar i kris. Och vad man kan göra åt det.

KONFLIKT i LSS-verksamheter kan beställas från e-post: info@tidskriftenintra.se eller från hemsidan: www.tidskriftenintra.se 24 sidor. Pris 90 kr st. Pris för 10 ex 80 kr/st. Kostnad för frakt tillkommer.

Prenumerera!

Intra nr 3/2022 kommer ut i oktober.
Du som vill prenumerera på två nummer av INTRA:
Betala 190 kr på
postgiro 636 55 62-5 eller bankgiro 5308-1485.
Du kan också beställa prenumerationen från vår hemsida:
www.tidskriftenintra.se
tel: 073-4199543
eller e-post: info@tidskriftenintra.se
Vi finns på Facebook också! Sök på Tidskriften Intra!

Sista året med Intra!

2022 är sista året med tidskriften Intra. Reaktionen på detta beslut har varit många. Här är några:

Hej!

Jag har precis läst senaste numret av Intra nr 1 -22.
Blev så paff när jag läste att det blir bara några nummer till.

Sedan är det slut!

Det får inte vara sant.

Jag är mångårig prenumerant och kommer att sakna tidningen.

Jag har lärt mig så mycket genom att läsa de sakliga artiklarna.

Alltid lika intressant och lärorikt.

Min bakgrund är att jag är förälder till en flerhandikapad dotter.

Hon är född 1958 och jag har följt henne genom hela "omsorgsrevolutionen".

En fantastisk utveckling. Jag är pensionär sedan många år. Jag har arbetat inom skolan, som speciallärare, rektor i grundskolan och de sista 13 åren i min tjänstgöring som rektor i särskolan. Jag var aktiv i arbetet med att överföra särskolan från landstinget till primärkommunen.

Är fortfarande aktiv i FUB. Har för många år sedan under några år arbetat i RiksfUB i informationskommittén och i skolkommittén.

Mot den bakgrunden har Intra varit och är speciellt intressant.

Nu känner jag att jag skrivit alldeles för mycket.

Mitt ärende var att säga ett stort tack för alla de nummer av Intra som jag läst!

Mvh

Sven-Olof Svenheden

Naturligtvis mycket tråkigt att Intra kommer att läggas ner. Jag är mångårig prenumerant och har haft stor glädje av all information såväl "dagsaktuell" som historiska tillbakablickar. Givetvis fortsätter jag att hänga med året ut. Bästa hälsningar
Per Wahlqvist

Så sorgligt att läsa om tidskriften Intras upphörande!! Det är den enda källa vi har och har haft till vederhäftig och viktig information. Har ni något förslag på var man kan informera sig sedan?
Hursomhelst.....STORT TACK för allt arbete ni gjort under åren!!!!
Och tack för info om naku.no!
Mvh Agneta Karlsson

Vad läser jag i senaste numret, att tidningen ska läggas ner? Den behövs och kan man göra något, det blir ett enormt tomrum och jag har jobbat mkt jämt för att folk i verksamheter i högre grad ska efterfråga den men alltså... jag vet inte vart allt är på väg.

Mvh

Susanne Larsson

Hej Intra,

Efter 32 år är det finito.

Men inte överraskande då intresset för LSS är lågt, och kunskapen.

Ingenting får längre kosta, det toksparas överallt. Samtidigt som vi aldrig haft så gott om pengar. Det behövs ett krig för att empati ska finnas?

Mvh Harald Strand

Vi tycker det är synd att tidningen försvinner.
Kristina Jommi, Motala

Varför ska den läggas ner? Blir så oerhört besviken. Jag har precis upptäckt tidskriften, och den är det bästa som hänt sedan vår son flyttade till gruppboendestad för snart sex år sen.

Jag lobbar för att all personal inom LSS i Arvika kommun skulle få tillgång till den. Den BEHÖVS!!

Mvh Dakini Ingevaldsson

Hej!

Oj vad tråkigt att INTRA ska upphöra. Vi läser och uppskattar tidskriften mycket.

Lisette Samuelsson, Verksamhetschef, Prima LSS

Hej!

Jag hörde ett rykte om detta. Intra kommer att bli saknad!

Med vänlig hälsning
Christina Simonsson
Föreningskonsulent
FUB Göteborg

Den här bården ritade Karl Grunewald till Intra nr 1/1993. Sedan dess har den återkommit på ledarsidan i varje nr!

Vi finns kvar på nätet!

Hans Hallerfors, Iren Åhlund och Roger Blomqvist.

Det är sorgligt att vi nu måste lägga ner Intra. Men vi kommer att leva vidare på nätet och serva LSS-verksamheterna med kunskapssammanställningar och skrifter.

Många undrar varför tidskriften läggs ner.

Viktigast är nog att folk inte läser papperstidningar längre. Det får man acceptera, om än med sorg i hjärtat. Samtidigt kan vi se att många i "Grunewald-generationen" nu har fallit ifrån. De har varit trogna prenumeranter. Sedan har privatiseringarna betytt en del. När verksamheter privatiseras sägs ofta prenumerationerna upp av bolagen – kanske för att Intra varit så öppet kritisk till den utvecklingen. Och eftersom Intras ekonomiska bas till 90% varit prenumerationer så går det inte att fortsätta driva tidskriften längre.

Fantastiska år 1991–2022

För oss som arbetat med Intra har det varit fantastiska år. Samarbetet med alla som medarbetat under åren

och med alla prenumeranter har varit lustfyllt! Likaså har samarbetet i redaktionen mellan oss och tidningens grundare Karl Grunewald (som tyvärr gick bort 2016) och med styrelsen betytt mycket för att skapa en tidskrift som LSS-verksamheterna gillade och behövde. En stor del av det som är grunden för bra LSS-verksamheter har sitt ursprung i Intra!

Intra kommer att leva vidare på nätet.

Intra sitter på mängder av bra kunskap som vi på olika sätt kommer att försöka sprida. Vi kommer göra kunskapssammanställningar i aktuella ämnen och vi kommer att fortsätta sprida våra böcker och skrifter. Så följ oss gärna på vår hemsida och vår Facebook-sida!

Iren Åhlund, ordf för stiftelsen Intra.

Roger Blomqvist, sekreterare och ekonomiansvarig.

Hans Hallerfors, redaktör och ansvarig utgivare.

För dig som prenumerant innebär Intras nedläggning följande:

Du vars prenumeration går ut efter detta nummer (2/2022) kan prenumerera på de två återstående numren för 190 kr. Vi sänder som vanligt en faktura om prenumeration året ut.

Vi kommer även sända förfrågan/ förnyelsefaktura till dig vars prenumeration går ut efter nr 3/2022 med prisreducerad faktura för det återstående numret.

Vi hoppas att du som "gammal" prenumerant vill följa tidskriften till det allra sista numret, dvs tom nr 4/2022.

Intra nr 3/2022 kommer ut i oktober.

Som vanligt kan du också beställa prenumerationen från vår hemsida: www.tidskriftenintra.se eller per tel: 073-4199543 eller e-post: info@tidskriftenintra.se

Vi finns på Facebook också! Sök på Tidskriften Intra!

Intra är en fri och obunden tidskrift som riktar sig till personal, tjänstemän, anhöriga, förtroendevalda och andra som är intresserade av funktionshinder och samhälle. Återstående två nummer 2022 kostar 190 kr.

Beställ din prenumeration från: www.tidskriftenintra.se

Bra att sätta i händerna på den nyanställde!

Intras bästsäljare heter **Välkommen**. Under årens lopp har vi tryckt åtta upplagor och sammanlagt sålt nästan 50 000 ex.

Arbetsledare och enhetschefer inom boende och daglig verksamhet har uppskattat att kunna sätta **Välkommen** i händerna på nyanställda och extra-personal. Skriften ger svar på många av de frågor som man brottas med när man är ny:

Hur vill de som jag jobbar med att jag ska vara?
Vad betyder alla konstiga ord?
Varför ser det ut som det gör?
Vem är det som bestämmer?
Vad säger lagen?
Vad får jag göra och vad får jag inte göra?

I **Välkommen** finns, på 12 sidor, all viktig information. Och lite till.

Pris per ex 60 kr
10 ex 40 kr per ex